

رحیم رضازاده ملک

(۱۳۸۹ - ۱۳۱۹)

مجموعه‌ای از یادداشت‌های تحقیقاتی در زمینه گاهشماری، زبان‌شناسی و برخی از مباحث تاریخی و نوشته‌هایی تند و تیز در نقد آثار پاره‌ای از کوشندگان و پژوهشگران تاریخ معاصر (بیشتر در دوره نقد و تحقیق) محتوای اصلی این دفترها را تشکیل می‌دهد.

البته اکثر آن یادداشت‌های تاریخی در دیگر نشریات این ادوار نیز امکان چاپ داشته‌اند و نقدهای تند و تیز مذکور نیز با مختصر جرح و تعدیلی و بدون لطمه خوردن به محتوای بحث به همچنین؛ ولی لابد بیان صریح آن‌ها را بر همین نهج ترجیح می‌داده است. اگرچه این نقدها در

مواردی چند زیادی تند هستند ولی در مجموع از نکته‌سنجی و دقتی اساسی حکایت دارند که جای خالی آن در نقد نوشته‌های تاریخی دوره ما کاملاً مشهود است.

این نقدها در کنار پاره‌ای از ویژگی‌های درخور نکوهش - از جمله «گیر» دادن‌های بی‌جهت به این و آن - دارای یک ویژگی قابل ستایش نیز هستند که عبارت باشد از صراحت و شجاعت. بسیاری از بزرگان ما، گرفتار هزار نوع تعارف و مجامله، نقدهایی از این دست را تنها با نام مستعار منتشر می‌کنند - مانند نقد تند مجتبی مینوی بر تقویم و تاریخ در ایران قدیم ذبیح بهروز که با امضای «علینقی استرآبادی» منتشر شد^۲ حال آن که رضازاده ملک همان‌گونه که در یادداشتی بر آغاز دفتر نقد و تحقیق نوشت، «مجامله را دوست نداشت و ... ملاحظاتی را که بوی پفیوزی بدهد...» نیز نمی‌پسندید و «نقد آگاهانه را لازمه هرگونه کوشش...» می‌دانست؛ «... خود نیز نقد می‌کنم، طبعاً دوست دارم که نوشته‌هایم نیز به نقد کشیده شود...»^۳ در یکی از آخرین آثارش نیز بر لزوم خواندن نقدی تأکید نهاد که اخیراً بر یکی از آثار او منتشر شده بود، هر چند که نام نویسنده این نقد نیز مستعار به نظر می‌آید.^۴

اگرچه دیدگاه حاکم بر پژوهش‌های او در زمینه مشروطه دیدگاهی چپ بود ولی جنبه علمی و مستند آن‌ها سنگین تر از آن بود

رحیم رضازاده ملک که چندی پیش در تیرماه ۱۳۸۹ جان به جان آفرین سپرد، پژوهشگری پرکار بود و علاقه‌مند به طیف متنوعی از مباحث مربوط به تاریخ و فرهنگ ایران زمین. همان‌گونه که در پاره‌ای از یادداشت‌های منتشر شده به مناسبت درگذشت او می‌خوانیم، هم در تحقیقات مربوط به زبان و ادب فارسی دستی داشت و هم در مباحث مربوط به پیشینه گاهشماری در ایران. در زمینه تاریخ مشروطیت ایران نیز صاحب‌نظر بود و صاحب آثاری مهم.^۱

از آن جایی که با در نظر داشتن یک چنین حوزه گوناگونی از علائق مختلف

ارائه تصویری - ولو کلی و گذرا - از تمامی کارنامه فرهنگی او کار دشواری است، در این یادداشت تنها به گوشزد نکاتی چند در مورد تحقیقات وی در زمینه تاریخ معاصر اکتفا می‌شود. به جز دو کتاب ایران و ایرانیان، خاطرات بنجامین نخستین سفیر ایالات متحده آمریکا در ایران (۱۳۶۳) و انقلاب مشروطه ایران (۱۳۷۷) که تجدیدچاپ شایسته و منقحی است از سلسله کتاب‌های آبی در زمینه تحولات مشروطه، دیگر نوشته‌های رحیم رضازاده ملک در این عرصه همگی در سال‌های پیش از انقلاب منتشر شده‌اند. آثاری چون تاریخ روابط ایران و ممالک متحده آمریکا (۱۳۵۰)؛ حیدرخان عمواغلی، چکیده انقلاب (۱۳۵۲)؛ سوسمارالدوله (۱۳۵۴) و هوپ هوپ نامه، زبان بُزای انقلاب (۱۳۵۷).

در کنار این نوشته‌ها، برای به دست آمدن تصویری از روحیه رضازاده ملک، جا دارد از مجموعه یادداشت‌ها و مقالاتی یاد شود که او در دو دوره منتشر کرد: دفترهای اول تا چهارم نقد و تحقیق در فاصله سال‌های ۱۳۵۲ تا ۱۳۵۷ و دفترهای اول تا سوم هوای تازه در سال‌های اخیر (۸۸ - ۱۳۸۴).

جای نگرفتن در پاره‌ای از نشریات متعارف زمانه و گردن‌نگذاشتن به پاره‌ای از ملاحظات و تعارفات حاکم بر آن‌ها، احتمالاً دلیل اصلی فراهم آوردن و انتشار چنین دفترهای مستقلی بوده است.

سفر در زمان

آشنایی با برخی از مفاهیم فیزیک نوین و شناخت جهان

جان و مری گریبین

ترجمه

دکتر محمدرضا غفاری

چاپ اول. ۱۶۸ ص. مصور. ۳۰۰۰ تومان

جهان به کجا می‌رود؟

دکتر علی‌افضل صمدی

چاپ اول. ۱۸۰ ص. مصور. ۳۲۰۰ تومان

از بی‌نهایت بزرگ تا بی‌نهایت کوچک

دکتر علی‌افضل صمدی

چاپ دوم. ۱۹۶ ص. مصور (رنگی). ۴۰۰۰ تومان

انرژی اتمی

شکست یا پیوست اتم‌ها، نیروگاه‌های اتمی، سوخت اتمی و غنی‌سازی، زباله‌های اتمی و آثار زیست‌محیطی مواد پرتوزا

دکتر علی‌افضل صمدی

چاپ سوم. ۱۹۶ ص. مصور. ۳۰۰۰ تومان

مراکز پخش:

پخش گزیده ۶۶۴۰۰۹۸۷

پخش پیام امروز ۶۶۴۹۱۸۸۷

پخش سرزمین ۶۶۹۶۷۰۰۷

که برخلاف پاره‌ای از دیگر آثار مشابه مانند دو مبارز جنبش مشروطه رحیم رئیس‌نیا و عبدالحسین ناهید (۱۳۴۸) یا برخی از رسائل باقر مومنی چون ایران در آستانه انقلاب مشروطیت (۱۳۴۵) که از بار احساسی یا عقیدتی بیشتری برخوردار بودند، در زمره «باید»‌های برنامه مطالعاتی و «خودسازی» گروه‌های چپ قرار گیرد.

تحقیقات و پژوهش‌های رحیم رضازاده ملک در عرصه تاریخ معاصر، همان‌گونه که خاطر نشان گردید، در سال‌های پس از انقلاب ادامه نیافت و علاقه اصلی او بر مطالعاتی چون زبان‌شناسی و گاهشماری قرار گرفت. از آن جا که با توجه به پاره‌ای از نوشته‌های متأخر او در دفترهای هوای تازه به نظر می‌آید از شدت و حدت دیدگاه‌های «عدالت طلبانه»ی او به هیچ وجه کاسته نشده بود، شاید این بی‌رغبتی را به ادامه کار بر همان سبک و روال تند و تیز پیشین بتوان بر نوعی اکراه از همسویی با ستیهندگی رسمی و حاکم بر فضای سه دهه اخیر نیز تعبیر کرد.

ولی همان معدود آثار منتشر شده رحیم رضازاده ملک در زمینه مشروطه در سال‌های پیش از انقلاب نیز از لحاظ پایبندی به اصول تحقیق، نوشته‌های او را در ردیف آثار پاره‌ای از بهترین‌های آن دوره قرار می‌دهد. دوره‌ای که با پیشامد انقلاب و تبعات ایدئولوژیک آن – از جمله تقلیل تحقیق تاریخی به پرونده‌سازی سیاسی – دچار یک انقطاع اساسی شد و به نظر می‌رسد تا بازگرفتن رشته از جایی که گسسته شد راه دشواری در پیش داشته باشد.

کاوه بیات

۱. از جمله بنگرید: به «نگاهی به میراث فکری رحیم رضازاده ملک، پژوهشگر تاریخ و ادب» به قلم داود خدابخش در سایت فارسی صدای آلمان (<http://www.dw-world.de/18.07.2010>) که نوشته جامعی است؛ و همچنین یادداشت‌های خبرگزاری کتاب ایران (IBNA) و همشهری در ۲۳ تیر ۱۳۸۹ در سایت‌های اینترنتی آن دو.

۲. بنگرید به: مجتبی مینوی، تاریخ و فرهنگ، (تهران: خوارزمی، ۲۵۳۶)، صص ۵۵۴ – ۵۴۶.

۳. نقد و تحقیق، دفتر اول، (تهران: انتشارات مازیار، ۱۳۵۲)، ص ۴.

۴. بنگرید به رویه داخلی پشت جلد دفتر سوم هوای تازه، (تهران: نشر گلاب، ۱۳۸۸) که در آن خواندن مقاله «پژوهشی در وجدان پژوهشی» به امضای بهرام سامانی در کتاب ماه تاریخ و جغرافیا (ش ۱۲۰ – ۱۱۹، فروردین – اردیبهشت ۱۳۸۷) را توصیه کرده است.